

“SINIRLARI AŞAN BELLEK”: AHISKA SÜRGÜNÜNÜN KUŞAKLAR ARASI DİYALOGLARI

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 22 Mayıs 2025

Makale Kabul Tarihi: 1 Temmuz 2025

Yazar Bilgileri:

• Selda GEYİK YILDIRIM

Kafkas Üniversitesi

seldagykyldrm@gmail.com

ORCID: [0000-0002-4277-6048](https://orcid.org/0000-0002-4277-6048)

• Elif Nur UZUN

Kafkas Üniversitesi

psk.elifuzn@gmail.com

ORCID: [0009-0001-5623-8371](https://orcid.org/0009-0001-5623-8371)

Öz

Arka plan: Ahıska Türkleri sürgüne uğramış Türk topluluklarından biri olarak farklı bağlamlarda literatürde yer almış ve özellikle sürgün, zorunlu göç, etnisite, kültürel ve dini kimlik, aidiyet, uyum, zincirleme göç, göçmen iskânı, toplumsal hafıza, Sovyetler, Türkiye, Gürcistan, ABD, Kafkasya, Fergana Olayları ile ilişkili konularda teorik ve uygulamalı incelemelerde yer edinmiştir. Bununla birlikte Kaçakaçlık adı verilen sürgün emareleri sonrası Ahıska'dan zorunlu olarak göç eden Ahıska Türkleri ve sonraki kuşakları özelinde yapılan bilimsel incelemeler sınırlı sayıda kalmıştır. Kars'ta yaşayan Ahıska Türkleri üzerine ise bu konu özelinde yapılan herhangi bir çalışma mevcut değildir.

Amaç: Bu çalışmanın amacı Kars'ta yaşayan Ahıska Türklerinin göç hikâyelerini derleyerek anavatana yakın bir coğrafyadaki deneyimlerinin nasıl olduğunu, göç sonrası yaşam deneyimleri, sürgünün ve Kaçakaç göçünün etkileri, aidiyetleri, kültürel kodları, toplumsal hafızaları, vatan algıları, sosyal ağları ve dayanışma biçimlerini tespit etmektir.

Yöntem: Nitel araştırma modelinde temellendirilen bu çalışmada araştırma deseni olarak olgubilim deseni tercih edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu olasılıklı olmayan örnekleme türlerinden kartopu örnekleme ile ulaşılan ve Kars'ta yaşayan 14 Ahıska Türkten oluşmaktadır. Veri toplama tekniği olarak yarı-yapılandırılmış görüşme formu, araştırma verilerinin çözümlenmesinde ise betimsel analiz yaklaşımı kullanılmıştır.

Bulgular: Kaçış ve yerleşim süreci katılımcıların belleklerinde canlı bir biçimde hâlâ korunmaktadır. Katılımcıların ifadelerinde sürgün anlatıları aile içinde sıklıkla dile getirilen kesintisiz tarihsel bir aktarıma ve zaman içerisinde de kolektif bir hafızaya dönüşmüştür. Katılımcılar anlatılarını tarihsel değil, duygusal yoğunluğa göre sıralamışlardır. Göç ise fiziksel bir yer değişikliği olmanın ötesinde bireyin belleğine ve diline kazınan travmatik bir varoluş halinde karşılık bulmuştur.

Sonuç: Sürgün ve Kaçakaç göçünün ruhsal ve sosyal etkileri Ahıska Türklerinin kuşakları arasında değişkenlik gösterse de bütün kuşaklarda Ahıska Türklüğü kimliksel ve kültürel muhafazası öncelikli bir prensip olarak bireylerin yaşamlarında içsel olarak yer edinmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahıska Türkleri, Kaçakaçlık, Sürgün, Toplumsal hafıza, Kültür, Kimlik.

“MEMORY BEYOND BORDERS”: INTERGENERATIONAL DIALOGUES OF THE MESKHETIAN EXILE

Research Article

Received: May 22, 2025

Accepted: July 1, 2025

Author:

• Selda GEYİK YILDIRIM

Kafkas University

seldagykyldrm@gmail.com

ORCID: [0000-0002-4277-6048](https://orcid.org/0000-0002-4277-6048)

• Elif Nur UZUN

Kafkas University

psk.elifuzn@gmail.com

ORCID: [0009-0001-5623-8371](https://orcid.org/0009-0001-5623-8371)

Abstract

Background: As one of the exiled Turkish communities, Meskhetian Turks have been studied in the literature in various contexts and in theoretical and applied studies on issues related to exile, forced migration, ethnicity, cultural and religious identity, belonging, adaptation, chain migration, immigrant settlement, social memory, Soviets, Turkey, Georgia, USA, Caucasus, Fergana events. However, scientific studies on the Meskhetian Turks and subsequent generations who were forced to migrate from Ahıska after the signs of exile called Kaçakaçlık are limited. There is no study on Meskhetian Turks living in Kars on this subject.

Objective: This study aims to determine the migration histories of Meskhetian Turks living in Kars, their experiences in a geography close to their homeland, their post-migration life experiences, the effects of exile and Kaçakaçlık, their belonging, cultural codes, social memory, perceptions of homeland, social networks, and forms of solidarity.

Method: A qualitative research model is the foundation of this study and a phenomenological design was chosen for this research. The study group of the research consists of 14 Meskhetian Turks living in Kars, based on the snowball sampling, one of the non-probability sampling methods. A semi-structured interview form was used as the data collection technique and descriptive analysis approach was used to analyze the research data.

Findings: According to the research, the process of escaping and settling is still vividly remembered by those involved. In the statements of the participants, the exile narratives have become a continuous historical account, often expressed within the family and, over time, have become a collective memory. Participants narrated their stories according to emotional, not historical significance. Immigration is not only a physical change of place, but also a traumatic existence that is imprinted on the memories and language of the individual.

Conclusion: Although the psychological and social effects of the exile and Kaçakaç migration vary between generations of Meskhetian Turks, the preservation of the identity and culture of the Meskhetian Turks has been a priority for individuals in all generations.

Keywords: Meskhetian Turks, Kaçakaçlık, Exile, Social memory, Culture, Identity.

1. Giriş

1944 yılında Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a sürgün edilen Ahıska Türkleri 1956 yılında sonlanan sıkıyönetim uygulamasına kadar bu coğrafyalarda yaşamışlardır. Sıkıyönetimin kaldırılmasından sonra nüfusun çoğunluğu sürgün edildikleri bölgelerde yaşamaya devam etmiş bir kısmı ise yakın coğrafyalarda yeniden göçü deneyimlemişlerdir. Bazıları ise Kaçakaç göçünü deneyimleyerek sürgün öncesi anavatanlarından zorunlu olarak ayrılmışlardır. Kaçakaç göçü ve sürgün sonrası yerinden edilen Ahıska Türklerinin “yeniden yurtlandıkları” ülkelerinden biri de Türkiye olmuştur. Ahıska Türkleri konusunda literatürde çok sayıda çeşitli incelemeler mevcut olmakla birlikte yapılan bilimsel çalışmaların çoğunluğu sürgün sonrası olan dönem üzerinde yoğunlaşmıştır. Şahin’in (2025) yaptığı araştırmanın bulgularına göre Ahıska Türkleriyle ilgili en fazla Türkiye kaynaklı sonrasında ise Amerika Birleşik Devletleri kaynaklı yayınlar bulunmaktadır. Şahin’e göre (2025) Türkiye ve ABD’de sosyopolitik açıdan sahip olunan mevcut haklar, akademik hayata daha fazla adapte olmalarını sağlayarak Türkiye ve ABD kaynaklı akademik çalışmaların daha fazla olmasına vesile olmuştur (Şahin, 2025).

Keskin (2023) ABD’deki Ahıska Türkleri üzerine yaptığı çalışmada Ahıska Türklerinin ABD’deki sorunlarına rağmen uyum sürecinde başarılı olduğunu belirtmiştir. Kurt & Açıkgöz de (2017) ABD’deki Ahıska Türklerinin uyum yeteneğine ilişkin benzer bulgulara ulaşmıştır. Alptekin de (2014) ABD’deki Ahıska Türklerini entegrasyon bağlamında incelemiş ve çalışmada Ahıska Türklerinin uyum süreçlerinde önemli bir sorun olmadığı bulgusuna ulaşmıştır. Kolukıncı (2011) ise çalışmada Ahıska Türklerinin, Amerika Birleşik Devletleri’nde görece istenilen bir ortam içerisinde bulunsalar da sürgünün izlerinin hâlâ var olduğuna vurgu yapmıştır. Poyraz & Güler (2019) ise Ahıska Türklerinin ABD’ye göç sonrası Ahıska kimliğinin muhafaza edildiğini belirtmişlerdir.

Türkiye’de Ahıska Türkleri konusunda da çeşitli çalışmalar mevcuttur. Bunlardan biri Aktepe, Tekdere ve Gürbüz (2017) tarafından Erzincan özelinde yapılan araştırmadır. Bu çalışmada Ahıska Türklerinin Erzincan’da Türk toplumu ile bütünleşme ve uyum süreçleri incelenmiş, soydaş ve dindaş olma nitelikleri neticesinde yararlandıkları ayrıcalıklı göç politikalarının Ahıskalıların uyum ve bütünleşme süreçlerine olumlu yönde tesir ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Orhan ve Coşkun’un (2016) Erzincan’ın Üzümlü ilçesinde yaşayan Ahıska Türkleri üzerine yaptıkları çalışmanın bulgularına göre ise Ahıska Türkleri güvenlik, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması açısından sorun yaşamamakta iken çocuklarının geleceği ve istihdam konularında çeşitli endişeler yaşamaktadırlar. Akpınar da (2016) Üzümlü ilçesindeki Ahıska Türklerini konu edinmiştir. Üzümlü ilçesindeki 3000 göçmenin çeşitli zorluklar yaşayabileceğini vurgulamıştır. İpek, Çalık Topuz ve Kızılkaya’nın (2024) iskânlı ve iskânsız olarak Erzincan ve Antalya’ya göç eden Ahıska Türkleri özelindeki çalışmalarında ise her iki grubun uyum düzeyinin yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Şirin (2021) ise sürgünün yarattığı sosyo-psikolojik etkiler ve toplumsal bellekteki karşılığına ilişkin yaptığı incelemesinde Kocaeli, Bursa ve İstanbul’daki Ahıska Türklerinin anlatılarına odaklanmış, çalışmanın neticesinde ise toplumsal bellek ile sonraki kuşaklara aktarımların gerçekleştirildiği ve yaşanan travmaların Türk kimliğini güçlendirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Şirin’in (2021) bu bulgularına benzer sonuçlara bu çalışmada da ulaşılmıştır.

Nasirova (2024), Kuba ve Haçmaz bölgesindeki Ahıska Türklerinin geleneksel etnik ve kültürel özellikleri ve kimliklerini muhafaza etme süreçlerini incelemiştir. Lomanov ve Güleç Keskin’in (2022) Türkiye geneli ve Samsun özelinde yaptıkları çalışmanın bulgularına göre ise Ahıska Türklerinin aidiyet duygusu yüksek iken benlik saygısı düşük çıkmıştır. Cengiz ve Şahin (2024) Ahıska Türklerinin geri dönüşleri ve karşılaşılan sorunlarına; Yılmaz ve Mustafa (2014) 1992 Sonrası Türkiye’ye göç eden Ahıska Türklerinin yaşadığı sorunlara; Arı ve Güngör (2022) ise Bursa’da yaşayan Ahıska Türklerinin uyum sorunlarına yanıt aramışlardır. Demiray (2012)

tarihsel açıdan ve göç edilen ülkeler özelinde Ahıska Türklerini incelemiştir. Kuznetsov (2007) Ahıska Türklerinin anavatan dışında uzun yıllar kalmalarına rağmen, belirli bir kültürel mirasın korunduğuna dikkat çekmiştir. Çağırkan (2017) ise Ahıska Türklerinin göç deneyimlerinde yaşadıkları sosyal süreçlerin aidiyet ve kimlik algıları üzerinde etkili olduğu bulgusuna ulaşmıştır.

Günümüzde kendi yönetimi olmayan tek Türk topluluğu olarak bilinen Ahıska Türkleri, vatansız yaşamak zorunda bırakılmış ve bugün dünyanın dokuz ülkesinde, dördüncü kuşaklar olarak varlıklarını sürdürmektedirler (Ganiyeva, 2012; Devrisheva, 2019). Kafkasya'dan 1860'lardan itibaren Anadolu'ya göç eden halklardan olan Ahıska Türkleri yaşadığı deneyimler açısından ulus ötesi niteliklere sahiptir (Aydingün, 2002; Günay, 2012). Dolayısıyla göç rotalarından olan Türkiye haricinde Gürcistan, Azerbaycan, Kazakistan, Rusya ve ABD gibi ülkelerdeki Ahıska Türkleri üzerine de çeşitli çalışmalar yürütülmüştür (Devrisheva, 2019; Kurt & Açıkgöz, 2017, Kuznetsov, 2007; Nasirova, 2024).

Zeyrek (2006) 1938 Sovyet anayasasının kabulünden sonra Ahıskalıların bir kısmının Azerbaycan milleti olarak yazıldığını, aynı yılda sınır koruması gerekçesi ile on binlerce askerin Ahıska ve çevresine yerleştirildiğini ve bunun bir savaş hazırlığı olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu dönemde Ahıskalılar kültürel baskılarla karşı karşıya gelmiş, Türkçe isimlerinin değiştirilmesi talimatı verilmiştir. Bu durum Kafkasya'daki diğer Türk halklarını da kapsayan bir uygulama olmuştur. Sovyetlerin diğer halklara tanıdığı etnik statü Ahıska Türklerine verilmemiştir. Bu da Ahıskalıların özerk yönetim ve kültürel birçok haklarını engellemiştir (Zeyrek, 2019). Kırzioğlu (1969) Kıpçak boylarının bir kolu olan Ahıska Türklerinin atalarının da Ruslar tarafından sürgün edilerek Ahıska'ya yerleştirildiklerini ifade etmiştir. 1944 yılında Stalin tarafından sürgün edilmeleri sonrası Kafkaslarda ve Gürcistan'da çok az sayıda Ahıska Türkü kalmıştır. Kazakistan'da 160.000, Özbekistan'da 65.000, Bağımsız Devletler Topluluğu ve diğer muhtar cumhuriyetlerde 200.000 Ahıska Türkü yaşamaktadır (Kalkan, 1998). Ruslar tarafından dağınık bir şekilde iskân edildikleri için Ahıska Türklerinin nüfus dağılımı farklılık göstermektedir (Kalkan, 1998).

19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında Rus esaretine karşı çıkarak Osmanlı'ya göç eden Karapapak Türklerinin bu yer değiştirme eylemi Karapapak göçleri /“Kaçakaç” göçleri olarak adlandırılmaktadır (Memmedli ve Memmedova, 2015). Bu çalışmanın katılımcıları da bu yer değiştirme hareketini deneyimleyenler arasında yer almaktadır. Kaçakaçlıktan kastettikleri söz konusu dönem, Ahıska Türklerinin 1944 yılındaki sürgün öncesidir ve sürgün emarelerine ilişkin elde ettikleri bilgi ve kaynaklar sonrası göç etme sürecini ifade etmektedir. Bu gruptakiler sürgün esnasında değil, sürgünün olacağı haberinin ulaşması sonrası göç edenlerdir.

Göç ve tarihi çalışmalarla ilgili alanyazında Ahıska Türkleri ile ilgili çeşitli incelemeler mevcut olsa da sürgün ve Kaçakaçlık dönemi sonrası Kars'a gelen Ahıska Türklerinin hâlihazırda yaşayan kuşaklarının sürgün hikâyeleri, bireysel, sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri, kentteki yaşantıları ve kent halkıyla olan sosyal etkileşimleri ve kuşaklar arası değişimlere dair özgün bilgiler literatürde yer almamaktadır. Bu çalışma ilgili literatüre özgün bir inceleme olarak katkı sunarak Ahıska Türklerinin Kars özelindeki deneyimlerine yer vermektedir. Ahıska Türklerinin kuşaklar arası aktarılan anlatılardan yola çıkarak vatandan sürgün edilme ve Kaçakaçlık sonrası Ahıska'dan zorunlu olarak göç eden Ahıska Türklerinin sonraki kuşaklarında sürgünün, zorunlu göçün ve yerinden edilmenin karşılıklarının nasıl yer edindiğini analiz ederek, doğu deneyimleriyle Ahıska Türklerinin Kars çalışma grubunda elde edilen bilgilerin, Türkiye'nin diğer illerinde yaşayan Ahıska Türkleri ile karşılaştırılarak hem farklılıklar hem de ortaklıklar üzerinden temellendirilebilecek başka çalışmalara, ilgili okuyucu ve araştırmacılara katkı sunacağı öngörülmektedir.

2. Yöntem

Bu bölümde çalışmanın yöntemine ilişkin araştırma modeli, çalışma grubu ve çalışma grubunda yer alan katılımcı listesi, veri toplama süreci, veri toplama araçları, veri analizleri ve etik kurul bilgileri yer almaktadır.

2.1. Araştırma Modeli

Nitel araştırma modelinde temellendirilen bu çalışmada araştırma deseni olarak olgubilim deseni, olasılıklı olmayan örnekleme türlerinden kartopu örnekleme tercih edilmiştir. Nitel araştırma, sosyal yapı ve sistemlerin derinliklerini keşfetme de kullanılan bilgi üretme biçimlerinden birisidir ve incelenen olay/olgulara ilişkin derin bir algıya ulaşma çabası vardır (Baltacı, 2019). Olgubilimde odaklanılan olguyu dışı vurabilecek bireyler/gruplarla görüşmeler gerçekleştirilir ve ayrıntılı bilgilere ulaşmaya olanak sağlayarak aynı zamanda araştırmacılara uygun bir araştırma zemini oluşturur (Yıldırım ve Şimşek, 2013; Büyüköztürk vd., 2018). Nitel araştırmalarda, insanlarla doğrudan iletişim kurularak, hem incelenen olgu hakkında detaylar derlenir hem de davranışların da gözlemlenmesi ile yakından bilgi toplanmasına olanak sağlar (Creswell, 2017). Bütün bu süreçte araştırmacılar, yeni kavramların ve kuramsal yorumların inşasına da aracı olurlar (Neuman, 2013).

Nitel araştırmalar özellikle sürgün ve Kaçakçılık gibi spesifik göç deneyimleri yaşamış bireylerin deneyimlerinin en etkili ve detaylı olarak aktarılmasında sıklıkla tercih edilen bir araştırma türüdür. Zorunlu göç konuları hakkında gizli kalan ayrıntıların ve çarpıcı hikâyelerin derlenmesinde de sıklıkla faydalanılmaktadır. Zira bu tür çalışmalarda derlenen bilgilerin sayısal karşılıklarından ziyade katılımcıların duygu, düşünce ve algılarının detaylıca ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

2.2. Çalışma Grubu

Çalışmanın katılımcılarına kartopu örnekleme türü ile ulaşılmıştır. Kartopu örnekleme, çalışma ilerledikçe, başlangıçtaki birimin giderek büyüdüğü bir örnekleme yöntemini ifade eder (Pandey ve Pandey, 2015). Kartopu örnekleme zengin bilgi kaynağı olabilecek bireylerde etkili olan bir türdür (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmada Kars'ta yaşayan bir Ahıska Türkü aracılığıyla diğer Ahıska Türkleriyle iletişim sağlanmış, 8 erkek ve 6 kadın olmak üzere toplam 14 Ahıska Türkü ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme öncesinde katılımcılar araştırma hakkında bilgilendirilmiş ve sözlü onayları alınmıştır. Görüşmeler Mart-Nisan 2025 tarihleri arasında tamamlanmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri ve Göçü Deneyimleyen Aile Bireyleri.

No	Kod	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Sürgünü/ Kaçakçılığı Deneyimleyenler
1	K1	Erkek	32	Avukat	Bekâr	Üniversite	Anneanne/dedesi
2	K2	Kadın	54	Ev hanımı	Evli	Lise	Babası
3	K3	Erkek	49	Memur	Boşanmış	Üniversite	Babaannesi
4	K4	Erkek	61	Esnaf	Eşi vefat etmiş	Lise	Anneannesi/dedesi
5	K5	Erkek	72	Öğretmen	Evli	Üniversite	Anneannesi/dedesi
6	K6	Kadın	67	Öğretmen	Evli	Üniversite	Annesi/babası
7	K7	Erkek	65	Öğretmen	Evli	Üniversite	Anneannesi/dedesi

8	K8	Erkek	39	Mühendis	Bekâr	Üniversite	Babaannesi/dedesi
9	K9	Kadın	56	Ev hanımı	Evli	Lise	Babaannesi/dedesi
10	K10	Kadın	88	Ev hanımı	Eşi vefat etmiş	İlkokul	Annesi/babası
11	K11	Erkek	72	Mühendis	Evli	Üniversite	Annesi
12	K12	Erkek	68	Öğretmen	Evli	Üniversite	Annesi/babası
13	K13	Kadın	68	Ev hanımı	Evli	Lise	Annesi/babası
14	K14	Kadın	77	Ev hanımı	Evli	İlkokul	Annesi/babası

2.3. Veri Toplama Süreci

Çalışmada nitel araştırma tekniklerinde yaygın kullanım alanı bulan yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır. Bu veri toplama tekniğinde açık/kapalı uçlu soruların sorularak yanıtların kaydedilmesini bununla birlikte ek soruların da formda yer almasına olanak sağlar. Böylelikle sosyal dünyanın olgularına ilişkin öze inme, ayrıntıları kavrama ve bütüncül anlayışı da mümkün kılar (Kümbetoğlu, 2015). Bu çalışmada açık ve kapalı olmak üzere toplam 33 sorulu yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ve göçü deneyimleyen aile bireyleri ise tablo şeklinde sunulmuştur.

2.4. Veri Analizi

Çalışmada Miles, Huberman ve Saldaña'nın (2014) eş zamanlı olarak yapılan bir faaliyet akışı olarak betimledikleri üç aşamalı nitel veri çözümlemesinden hareket edilerek ilk olarak toplanan veriler özetlenmiş, ikinci olarak veri görüntüleme ve son olarak sonuca varma aşaması gerçekleştirilmiştir. Bu çözümlemede verilerin kodlanarak, temaların oluşturulması, kod ve temaların da düzenlenerek bulguların yorumlama aşamasına geçilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Yarı-yapılandırılmış görüşme formu ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler neticesinde elde edilen veriler betimsel analiz yaklaşımı ile çözümlenmiştir.

2.5. Etik

20.03.2025 tarihli 68 Sayılı toplantı tarihli, Kafkas Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından ilgili çalışmanın etik kurul raporu alınmıştır.

3. Bulgular

Bu bölümde derinlemesine görüşmeler aracılığıyla elde edilen verilerin çözümlenmesi sonrası elde edilen bulgular belirli temalar altında betimsel analiz yaklaşımı çerçevesinde sunulacak yorumlanmış ve tartışılmıştır.

3.1. Hatıradaki Kalan Vatan: Ahıska

Katılımcılarda Ahıska çoğunlukla belleklerde kalanların anlatılarıyla yer bulan, nesillere aktarılan, ata yurdu, kimliğin adı, geçmişin trajik deneyimlerinin saklı olduğu ama hiç unutulmamış bir anavatan olarak karşılık bulmuştur. Katılımcılar için Ahıska onların öz yurdudur ama aynı zamanda tarihi Ahıska izlerinin yok edildiği bir coğrafyadır. Katılımcıların çoğu Ahıska'yı aktarılanlarla deneyimlemiştir. Ahıska'ya giden katılımcıların bazılarında ise Ahıska "işgal edilmiş vatan" olarak karşılık bulmaktadır. Ahıska'ya geri dönüş istekleri de bazılarında şartlı geri dönüş şeklinde; bazılarında ise geri dönüşün imkânsız olduğu bir mekân olarak ifade edilmiştir.

“Sınırları Aşan Bellek”: Ahıska Sürgününün Kuşaklar Arası Diyalogları

“Şu an Ahıska’da tanıdık kimse kalmadı. Ahıska şu an sadece bir hayal. Bize anlatılan bir hayal. İçler acısı bir şey. Gidiyorsun kale, sur sadece turistsin. Bize ait bir şey kalmadı, bir iz kalmadı orda.” (K11, Erkek, 72 yaşında)

“Çok güzel bir yer atalarımın toprağına dönmek isterim. Ahıska öz vatan gibi geliyor. İnsan güçlü hissediyor adı geçince.” (K2, Kadın, 54 yaşında)

“Vatandaşlık verilirse Ahıska’ya geri dönmeyi düşünürüm. Yılda 2-3 kez Ahıska’ya gidiyorum. Atalarımın vatanına bu kadar yakın ama bu kadar da uzak olmak çok acı.” (K1, Erkek, 32 yaşında)

“Ahıska’ya geri dönmek olmaz artık ama bazı süreler orda kalmayı arzularım. Kimi götüreceksin oğlunu mu, anneni mi, kızını mı, gelinini mi? Yaşam burada oturdu.” (K5, Erkek, 72 yaşında)

“1936-37 yılları gibi Niyala köyünden kaçıyorlar, hep Rus zulümleri anlatılırdı. Ahıskalılar Çilekeş olarak bilinir. Ahıska baba dede vatani, soyumuz dedemin mezarı orada hala. Ben de çocuklarıma anlatırım. Orada şu an Ermeniler var gitmeyin dedim. Benim gitmeyişim güvenlik meselesi.” (K7, Erkek, 65 yaşında)

“Ahıska’da kimsemiz yok, ev yok dönmek zor. Dedem kesinlikle düşünürdü. Dil bilmiyorum oraya gidince şu an yabancı gibiyim. Dedemin yurdu, atamın Türk yurdu. Ben de gittim, babaannem de gitti. 50-60 yıl sonra yurdunu gördü babaannem. Dönünce öyle üzgündü ki, evlerini görmüş yıkık vaziyette. Birkaç tuğlası kalmış sadece.” (K9, Kadın, 56 yaşında)

3.2. Kuşaklararası Anlatı Kültürü, Kolektif Hafıza ve Yas

Katılımcıların anlatılarında birinci ve ikinci kuşakların aktardığı hikâyelerle şekillenen kolektif hafıza, travmaların nesiller arası aktarımını da işaret etmektedir. Ahıska Türklerinin kolektif belleğinde sürgünün ne denli derin bir iz bıraktığını, aile bağlarının parçalandığını, kadınların kırılgan konumda kaldığını ve kimliğin sürgünle nasıl yeniden üretildiğini göstermektedir. Ahıska Türklerinde göç yalnızca fiziki bir hareketlilik değil; aynı zamanda zihin ve mekân arasında kurulan karmaşık taktiklerin sahnesidir de, sınır stratejisi, hayatta kalma pratiği gibi. Örneğin, göç sırasında Ahıska’da kalan bireylerin isimlerinin Türkiye’de doğan çocuklara verilmesi, kolektif hafızanın isim yoluyla yeniden üretilmesi olarak da okunabilir. “Dedem Ahıska’da kalan kardeşinin adını torununa koydu” ifadesi, göçün bölüp ayırdığı aile yapısının sembolik olarak tekrar birleştirilmeye çalışıldığını gösterir. Katılımcının “...sürgünü babam konuşmazdı ama kuzenim çok konuşurdu...” ifadesi, travmatik deneyimlerin anlatılma ya da bastırılma biçimlerinin kişisel ve kuşaklara göre farklılaştığını da göstermektedir. Bu durum, sürgünü deneyimleyenlerin bazılarında oluşan travma sonrası sessizlik durumuyla da ilişkilendirilebilir.

“Dedem, annemin, babamın silalesi Kaçakaçlıktan kaçmışlar. Döneriz umuduyla gidiyorlar, savaş biter, rejim değişir diye tekrar döneriz.” (K9, Kadın, 56 yaşında)

“Babam küçükken gelmiş olmasına rağmen babamın gözleri dolardı insanımız oradaydı, oradan nereye gitti. Babam tekrardan Rusya’ya gitti ablasının yanına. O ilk karşılaşmalarıydı.” (K2, Kadın, 54 yaşında)

“İki dedem de anneanne ve babaannem de sürgünü öngörüp sınırdan kaçıp Türkiye’ye yerleşiyorlar. Öncelikle annemden ve dedelerimden öğrendim. Beni daha milliyetçi bir insan yaptı. Annemin iki halası Ahıska’da kalmış ve annemin amcası Ruslar tarafından katledilmiş. Annemin halasının oğlu henüz çok küçükken susuzluktan trende ölmesi beni çok etkilemişti.” (K1, Erkek, 32 yaşında)

“Babam 20 anam 19 yaşındaymış. Babam söylüyordu, bu projeli bir sürgün. Askerler bir ay önce geldi bize yardım ettiler. Halka açıklamıyorlar. Sürmeden iki gün önce duymuş millet. Biz 23 gün sonra Sibiry'a gittik dedi babam. Bizimki kısa dedi babam 60 gün giden var dedi. Bazı yerlerde tren duruyordu ve aklıktan ölenler vardı. Soğuktan ölenler vardı. Benim halam soğuktan ölüyor sırtındakini çocuğuna örtüyor üşümesin diye. Çocuklarını babam büyütüyor.” (K12, Erkek, 68 yaşında)

“Ahıska yasaklıydı onlara, babam rahmetli olmasaydı hasret gittiler oraya hayatları orda geçmiş çünkü. Çok özliyordu. Annem Ahıska'ya gitti ama kendi köyüne gidemedi. Çünkü yasaktı orası Ermeni köyü olmuş.” (K6, Kadın, 67 yaşında)

“Nenem söyledi Askerler bir saat izin vermişler. Ne alacaksın ki zaten. Nenem 19 yaşında iki çocuk annesiymiş. Türkiye'ye yolu bilenler, parayla geçenler, orada tanıdığı olanlar geçebilmişler izci gibi. Her gün ölü her gün ölü, her gün mezar kazardık. Gücümüz yok ki kazma tutalım derdi babam. Yorganın yüzünü kesmişler çıplak gömmeyelim amcamı diye. Onu bezle gömdüğünü gören üstünden almış.” (K13, Kadın, 68 yaşında)

“Posof'taki halam anlatırdı küçükken hikâye gibi. Kaçakçılık zamanının zorluğundan söz ediyordu. Babaannem Ahıska Türklerinin Rus askerler tarafından kovalandığını.” (K8, Erkek, 39 yaşında)

“Ben Özbekistan'da doğdum. 1989 senesinde aniden Fergana faciası çıktı. Özbekler hemen soğudiler bizden. Biz ise kan kardaşıydık. 17 sene komşum aba derlerdi bana, suframız birdi. Eşimin halasının kızı dedi ki kaçın. Nişan işareti olan evlere ateş açtılar kaç insan öldü. Sonra Krosnodar'a geldik... Her altı ayda bir para verip vize aldık. Baktık böyle olmayacak. Açlık grevine oturdular. Gazeteciler geldi. Eşim geldi dedi bizi Amerika alıyormuş. Hem Amerikan hem Türk vatandaşı oldum.” (K13, Kadın, 68 yaşında)

3.3. Kadınların Sürgün ve Kaçakçılık Göç Süreçlerindeki Çift Katmanlı Mağduriyetleri

Ahıska sürgünü anlatılarında kadınlar, göç sürecinin hem taşıyıcısı hem de mağduru olarak belirir. Kadınlar yalnızca yerinden edilen bireyler değil; aynı zamanda bedenleri, emekleri ve kimlikleri üzerinden baskıya maruz kalan, çoğu zaman görünmeyen travmaların taşıyıcılarıdır. Anlatılarda, hamile kadınlara uygulanan şiddet, zorla evlilikler, ikincil eş olarak yaşanan dışlanma gibi olaylar kadınların göç sürecindeki kırılgan konumunu da ortaya koymaktadır. Tüm bunlarla birlikte terzilik, şilte doldurma, Kur'an öğretimi gibi rollerle kadınlar, kültürel sürekliliğin en güçlü aktarıcıları olarak da öne çıkar. Kadınların sessizliği ise bir suskunluk hali olarak değil, nesiller arası hafızanın sessiz tanıklığı şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle kadınlık deneyimi, sürgünün hem bedensel hem de duygusal izlerini taşımakta ve kadınlar için Ahıska yalnızca bir coğrafya değil aynı zamanda bir hanedir.

“Hamile kadınlar için bahse giriyorlar, erkek mi kız mı diye. Karnına bıçak saplıyorlar.” (K11, Erkek, 72 yaşında)

“Sınırdan geçerken bebek ağlamasın diye ağzını kapatan olmuş. Boğulup ölüyormuş bebek çünkü o kaçan 20-30 kişinin canı oraya bağlıymış.” (K9, Kadın, 56 yaşında)

“Halamı, yani kızını bana verirsen seni Türkiye'ye götürürüm demiş. Halamın mutlu bir evliliği olmamış. Halam kuytu, köşe yerlerde Kur'an öğretirmiş çocuklarına.” (K2, Kadın, 54 yaşında)

“Sınırları Aşan Bellek”: Ahıska Sürgününün Kuşaklar Arası Diyalogları

“Örneğin pileki ile ekmek yaptığını anlatırdı burada da pileki yapmış babaannem. Küçük kızlara gogo derlerdi ‘gogolar’, genç kızlara da ahçik derlerdi. Valide nine dedeye ulaşamadan orada öldü.” (K9, Kadın, 56 yaşında)

3.4. Geçmişin Sesi, Bugünün Tanıkları: Ahıska Sürgününün Hikâyeleşen Belleği

Yapılan görüşmelerde, Ahıska Türkü kimliği, salt etnik bir aidiyet olarak değil; tarihsel travmalar, kültürel direniş, coğrafi bellek ve siyasal bilincin iç içe geçtiği çok boyutlu bir kimlik olarak ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların anlatıları, sürgünün, Kaçakaçlığın ve göç olgusunun bireysel deneyimlerle sınırlı olmadığını, aynı zamanda kuşaklar arası aktarılan kolektif bir hafıza haline geldiğini de göstermektedir. Anlatılarda Rusya ve Gürcistan devletlerine duyulan tarihsel öfke, Türk devletine yönelik koruyucu ve sahiplenici tutum, göçle kaybedilen refah ve itibar, sürgünde yaşanan vahşet ve bütün bu deneyimler bireylerde milliyetçi tutumların kökleşmesine ve devamlılığına etki etmiştir. Katılımcıların kültürel olarak aidiyet yaratma ve bağı kuvvetlendirme çabaları göç sonrası yeniden inşa edilen kimlik ve aidiyet duygusunun güçlü bir göstergesidir. Göç eden kişi sadece mekânsal değil duygusal ve kültürel olarak da yeni bağlar inşa etme çabasına girmektedir. Katılımcıların anlatılarında Ahıska sürgünü ve Kaçakaçlık yalnızca mekânsal bir yer değiştirme değil, aynı zamanda çok katmanlı bir travmanın taşıyıcısı şeklinde de karşılık bulmaktadır.

“Sınırdan geçerken (Kaçakaçlıkta) bebek ağlamasın diye ağzını kapatan olmuş. Kaçmak daha mantıklı gelmiş kim bilir bizi nereye sürecekler yakın yere kaçalım biz demişler. Türk askerine teslim olmuşlar sınır tekrar değişir diye çünkü çok sık değişiyormuş sınır, bu yüzden yakın yer Kars’ı istemişler. Önceden gelen büyük hocaları Susuz’u seçince onlar da Susuz’u tercih etmiş.” (K9, Kadın, 56 yaşında)

“Dedemler hayvanları beslemişler, ışıkları yakmışlar, hamur yoğurmuşlar, tandırı yakmışlar (evdeyiz görüntüsü vermek için) ve yola çıkmışlar. Dedemleri devlet Ağrı’ya göndermiş. Oraya yerleşmişler. Önce Posof’tan geçip bir orman içinde kalmışlar sonra da teslim olmuşlar askere... Trene bindiriyorlar ve trenin nereye gittiğini söylemiyorlar... Aileleri ayırıyorlar farklı vagonlara atıyorlar, su, yiyecek bitiyor. 2-3 günde bir duruyormuş tren, ölüleri trenden atıyorlarmış, sonra ölüleri saklamışlar. Mola verince gömmüşler. Tren en son Sibiry’a da durmuş. Dedem Özbekistan’a sürülüyor. 1989 yılında Özbekler evlerini yaktığı için önce Kazakistan’a sonra Rusya’ya gidiyorlar.” (K2, Kadın, 54 yaşında)

“Anam çok gençmiş, orada herkesin tarlası bir olacak denmiş, evlerine el koymuşlar. Biz vereceğiz siz yiyeceksiniz demişler. Anamlar mallarını satıp altına çevirmişler. Bir teneke altını kapının arkasından tuğla çıkarıp gömmüşler sonra önünü kapatmışlar ki kimse görmesin. Anam hamileymiş 1937 yılları olmalı. Çocuğunun adını Türkistan koymuş. Geçer geçmez doğduğu için, Türkiye’de doğduğu için Kars’a gelmişler, yer vermişler annemlere.” (K10, Kadın, 88 yaşında)

“Benim dedem ve babam Kars’ta kalıyorlar. Babam ve annem evleniyor. Annem de Ahıska göçmeni. 1936’da Türkiye’ye geliyorlar. Babam camide hocalık yapıyor ve tayini çıkıyor İstanbul’a.” (K4, Erkek, 61 yaşında)

“Hikâyeyi babaannemden dinledim. Çocukken masal gibi anlatırdı belki sadece bilelim diye değil de anlatmak ona da iyi gelirdi.” (K3, Erkek, 49 yaşında)

3.5. Travmatik Hafızanın Kuşaklararası İzleri

Katılımcılarda Ahıska, fiziki olarak ulaşılması zor bir yer olmasına rağmen, duygusal olarak öncelikli aidiyet alanı olarak betimlenmektedir. Bu durum, “yakın ama uzak vatan” temasını güçlü bir şekilde pekiştirmektedir. Bu, göçün yas tutamama hali, ritüelsiz ölüm ve kayıp bedene veda edememe gibi ontolojik travmaları barındırdığını da gösterir. Anlatı, bu noktada derin bir varoluşsal yara taşımaktadır. “...Altınları sakladık, döneriz sandık...” ifadesinde de olduğu gibi zorunlu hallerle terkedilen topraklardan gidilse bile geri dönme umudu ile yola çıkılmıştır çünkü geri döneleceği düşüncesi, sürgün edilen halkların ortak duygusudur. Bu umut, göç kararı öncesi ve sürecinde nesnelerin gizlenmesi ve evlerin korunması gibi davranışlarla da somutlaşmıştır.

“Babam konuşmazdı. Ama kuzenim çok konuşurdu. Onu tren yaşantısı çok etkilemiş. Kaçakçılıktan gelenler Ahıska’da kalanların ismini çocuklarına veriyor.” (K2, Kadın, 54 yaşında)

“Bu soykırım, sürgün demeyi reddediyorum. Aile bireylerimi daha depresif, daha öfkeli insanlar yaptığını düşünüyorum.” (K1, Erkek, 32 yaşında)

“Dedem ve babaannem elbette daha çok etkilendi. Birinci göbeğin sarsıntısı çok fazla.” (K9, Kadın, 56 yaşında)

“Çocuklara aktardım ama torunlarım ilgilenmiyor. Dede onlar eski, onları anlatma diyorlar.” (K11, Erkek, 72 yaşında)

“Bizim ailenin her birinin birer yeteneği vardır, bu yetenekler onları Kaçakçılıkta zorluk çekmelerini engellemiş kısmen. Çiftçi, marangoz, terzi. Kaçarken birçok bitkiyi de yanlarında getiriyorlar. Tohum getiriyorlar. O günün şartlarında Posof için neredeyse 60-70 km; Kars için 200 km yürümüşlerdir.” (K3, Erkek, 49 yaşında)

“Annem, babam, ablam neredeyse 40 kişi gelmişler. Geldiklerinde devlet öktüz vermiş tarlayı sürsünler diye.” (K6, Kadın, 67 yaşında)

“Ben dedemden dinledim, Ruslar geldi dedi ki sizin her şeyiniz devletin siz bizim için çalışacaksınız. Bunlar çıkınca babam kızlarını Rus saldırıları için mi çalıştıracam demiş. Dedem de ben kaçacağım demiş.” (K14, Kadın, 77 yaşında)

“Benim dedem, nenem, annem ve babam Ahıska’da doğmuşlar. Ben ise Kars’ta doğmuşum. Dedem 1932 yılında Ahıska’nın Plate köyünden Kars’ın Posof ilçesine bir gece vakti gizlice kaçmış. Kaçış sebebi ise din adamlarının hapsedilmesi yahut öldürülmesiymiş. Ailemin çektiği zorlukları üzümlerle öğrendim. Sadece ailem değil oradaki tüm Ahıska Türklerinin ızdıraplarını hâlâ daha ruhumda hissedirim. Açlık, soğuk, hastalık sebebiyle birçok akrabamızın trende ölmesi. Onlara gömülme imkânının verilmemesi, tren vagonlarından tabiata atılmaları beni çok etkilemiştir.” (K5, Erkek, 72 yaşında)

3.6. Sosyal Medya, Dijital Sosyal Ağlar ve Dernekleşme

Anavatanlarını zorunlu olarak terk eden Ahıska Türkleri göç olgusunun çoklu yer edinme ve değiştirmelerinin getirdiği süreçler sonrası farklı coğrafyalarda yaşam alanı bulmuş, yakınları ile yaşanan fiziki mesafeleri ise günümüzün dijitalleşen dünyasının imkânları ile yakınlaştırmıştır. Öyle ki bu olanaklar ile sosyal ağlar ve dernekler de dijitalleşmiş, sosyal medya aracılığıyla iletişim kurma ve ağları genişletip güçlendirmeleri de mümkün olmuştur.

“Sınırları Aşan Bellek”: Ahıska Sürgününün Kuşaklar Arası Diyalogları

“Pandemi zamanında bir grup kurmuştum aile grubu. Ahıska Türkleri diye 37 bin kişi olduk Facebookta.” (K4, Erkek, 61 yaşında)

“Benim dernek üyeliğim yok ama babam ve kardeşimin var. Sosyal medyadaki sitelerde artık dernek gibi ve bu geliştikçe farklı yerlere göç etmiş akrabalar birbirlerini daha kolay bulmaya başladı.” (K5, Erkek, 72 yaşında)

3.7. Ahıska’dan Kalanlar ve Ahıska Sonrası Eksilenler

Katılımcıların birçoğu kültürel erozyona, dilsel dönüşüme, dilin ve şivenin nesiller arası değişimine dikkat çekmiştir. Özellikle üçüncü kuşakların İstanbul Türkçesi ile konuşması daha önceki kuşaklarla olan farkların en önemlisi olarak not düşülebilir. Zira göç sonrası değişimin üçüncü kuşaklarda daha da belirgin olduğu dikkate alındığında bu sürecin yaşanılması göç ve sosyal değişimin tipik durumlarından biri olarak değerlendirilebilir.

“Türkçenin Ahıska ağzı istikan, guguli (sevimli çocuk), doğduğum evde vardı ama şu an yok bu dil. Hiçbir şey yok şu an sadece anılar var.” (K2, Kadın, 54 yaşında)

“Dedem ve babaannem Ahıska ağzı ile konuşurdu. Yemek mutfağımız halen daha Ahıska mutfağına benzer. Değişime dirençli yemeklerimizi koruyoruz.” (K1, Erkek, 32 yaşında)

“Bir iki kelime kaldı tabi ve şivemiz. Ama oğlum ve kızım benim gibi konuşmuyor. İstanbul Türkçesi ile konuşuyor.” (K14, Kadın, 77 yaşında)

“Yemekler hiç unutulmamış. Değişime dirençli yemeklerimizi koruyoruz.” (K4, Erkek, 61 yaşında)

“Belki yemek kültürü ve dil. Onun dışında sürdürülen pek bir şey kalmadı.” (K7, Erkek, 65 yaşında)

3.8. Göçün Gölgesinde: Ahıska Türklerinin Kars’taki Yaşantıları: Aidiyetin Yeniden İnşası

Katılımcılar göç ettikten sonra birçok ülkede çeşitli yaşantıları deneyimlemiş ama nihayetinde, hem kimliğini rahatlıkla söyleyebildiği, isimlerini, etnisitenin ve dinin karşılık bulduğu, hem de ailesiyle bağ kurabildiği yer olarak Kars’ta yeniden kök salmışlardır. Bu da göç anlatılarının, sonunda bir yer bulma ve yerleşme eylemi olarak da görülebilir. Katılımcılar için Kars, toplumsal hafızanın yaşatılabildiği bir mekân, yeniden aidiyetin bir coğrafyasıdır; ayrıca göçten kaçılan değil, dönülecek güvenli alan; göçün zorunlu değil, gönüllü yerleşiminin sosyal mekânı ve toplumsal bağın kentsel alanlarından biri olarak görülmektedir. Dönemin güvensizlik atmosferinde daha "güvenli" ve "yakın" bir yer olarak Kars'ın seçilmesi, yer seçiminin yalnızca coğrafi değil, psikolojik ve sembolik boyutlar taşıdığını da göstermektedir.

“1975’e kadar Kars’ta yaşadım okul için İstanbul’a gittim, bir süre orada kaldım evlenip 2008’de tekrar geldim. Kars doğunun en kozmopolit şehridir. Sen ben ayrımı kolay kolay yapılmaz.” (K11, Erkek, 72 yaşında)

“10 yıl İstanbul’da kaldım eğitim için onun dışında doğumum Kars ve hâlâ Kars’tayım. Susuz’da Ahıska Türklerine çok değer verilirdi. Çok çalışkandır Ahıska Türkleri. İyi, belki de küçük bir yer olduğu için kargaşadan uzağız. Herkes birbirine saygılı.” (K9, Kadın, 56 yaşında)

“Ağrı’da dünyaya geldim sonra ise evlilikle birlikte oldu Kars’a gelmem. Annemin ortak tanıdıkları ile oldu kendi insanımız âdetini bildiğim insanlar.” (K2, Kadın, 54 yaşında)

“Kars kozmopolit, farklı etnisiteden insanların yaşadığı bir yer. Nispeten bu etnisiteler birbirine karşı hoşgörülü. Hiçbir zaman Ahıska Türkü olarak ayrımcılığa uğramadım, mozağin bir parçası olarak yaşadığımı hissettim. Ama Kars’ta yaşıyor olmanın dezavantajları var. Buranın iklimi Ahıska

iklimine çok uzak, benzemiyor. Ahıska'ya yakın olması beni mutlu ediyor. Bura benim ikinci vatanım.” (K1, Erkek, 32 yaşında)

“Ahıska geleneğini nereye gitsek orada sürdürüyoruz. Kars daha biz gibi, kendi yerimiz gibi belki tanıdıklar var o yüzden.” (K12, Erkek, 68 yaşında)

“Hiç dışlanmadım, Kars benim memleketim. Babama da sorabilseydik Kars'ı memleketi olarak götürdü. İki memleketim vardı derdi, biri hasret memleket; hayal oldu.” (K14, Kadın, 77 yaşında)

“Göçmen olduğumu hissetmedim. Kars'ı severim. Komşuluk arkadaşlık ilişkilerimiz. Bir de bizim mahalledeki evin önünde Kur'an-ı Kerim kursu verirdi dedem. Yüzlerce kız erkek gelirdi onlarla oyun oynardık.” (K5, Erkek, 72 yaşında)

4. Tartışma ve Sonuç

Katılımcıların anlatılarında dikkat çekici en önemli detay anlatıların tarihsel değil, duygusal yoğunluğa göre sıralanmasıdır. Bu anlatılar göçün ve zorunlu yer değiştirmelerin fiziksel bir yer değişikliği olmaktan çıkıp, bireyin bedenine, belleğine ve diline kazınan travmatik bir varoluş haline dönüştüğü çok katmanlı bir hafıza belgesi olarak da okunabilir. Kaçış ve yerleşim süreci katılımcıların belleklerinde canlı bir biçimde hâlâ korunmaktadır. Katılımcıların ifadelerinde sürgün anlatıları aile içinde sıklıkla dile getirilen kesintisiz tarihsel bir aktarıma ve zaman içerisinde de kolektif bir hafızaya dönüşmüştür. Özellikle birinci kuşak göçmenlerin sıklıkla sürgün ve Kaçakaç göç anılarını paylaşması neticesinde bu anlatılar ikinci ve üçüncü kuşakların çocukluk döneminden itibaren karakteristik özelliklerini de şekillendirmiştir. Katılımcıların ifadeleri, Türkiye ile kurdukları bağın çok yönlü olduğuna işaret etmektedir. Anlatılarda özellikle kadın figürlerinin pasif değil, aksine olaylar karşısında strateji üreten, fedakârlık yapan ve direnen kişiler olduğunu da görüyoruz.

Kars'ta yaşayan Ahıska Türklerinin anavatanına yakın bu coğrafyadaki deneyimlerine baktığımızda sürgünün etkilerinin canlı tutulduğu, Kars'ın katılımcıların aidiyetlerini pekiştirdiği, bazı kültürel kodlarının burada da sürdürüldüğü, toplumsal hafızalarının grup içi dayanışma biçimlerini ve sosyal ağlarını güçlendirdiği, Kars'taki sosyal etkileşim ve iletişimlerinde “zorunlu göç etme” durumları olumsuz yönde bir etkiye sahip olmamış, Ahıska'nın anavatan kimliği öne çıkarken Türkiye ise ikinci vatan olarak içselleştirilmiştir. Ahıska Türklerinin kuşaklar arası aktarılan anlatıları sürgünün, zorunlu göçün ve yerinden edilmenin yaşayan kuşaklarda da ruhsal olarak derin izler bıraktığı görülmektedir. Ahıska Türklerinin önceki kuşaklarıyla olan farklılıklarına baktığımızda ise en belirgin farkın Ahıska'da kullanılan dilin özellikle üçüncü kuşaklarda sürdürülmediğidir. Yemek kültürünün ise dile kıyasla devamlılığının olduğu söylenebilir. Sürgünün ve Kaçakaç göçünün Ahıska Türklerindeki karşılıkları kuşaklararası değişkenlik göstermesine, bu göçleri deneyimleyen kuşaklar ile deneyimlemeyen kuşaklar arasında belirgin ruhsal ve sosyal etkileri söz konusu olmasına rağmen hemen hemen bütün kuşaklarda Ahıska Türklüğü kimliksel ve kültürel muhafazası öncelikli bir prensip olarak bireylerin yaşam alanlarında içsel olarak yer edinmiştir.

Bu çalışmadan elde edilen bulgular ile diğer çalışmalardan elde edilen bulguların ortak sonucu Ahıska Türklerinin kültürel ve dini özelliklerin sürdürülmesi konusunda dirençli bir yapı gösterdiğidir. Türkiye'de ya da diğer ülkelerde yaşayan Ahıska Türkleri kimliksel öğelerin muhafazası konusunda hassas bir tutuma sahip olmuş, bu tür bilişsel ve davranışsal tutumlar sonraki kuşaklara da aktarılmıştır. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran en önemli farklılık ise yalnızca sürgünü değil Kaçakaç göçünü deneyimleyen Ahıska Türklerinin yaşayan

“Sınırları Aşan Bellek”: Ahıska Sürgününün Kuşaklar Arası Diyalogları

kuşaklarında bu olgunun nasıl karşılık bulduğuna dair özgün verilere ulaşmasıdır. Ayrıca Kars çalışma grubunda bu konu özelinde daha önce yapılmış bir çalışmanın olmaması Ahıska Türklerinin Kars deneyimlerine ilişkin bilgilerin de literatüre eklenmesine vesile olmuştur. Ayrıca Ahıska Türkleri konusunda yapılan alan araştırmalarının birçoğunda sosyal ve kültürel etkiler daha yoğun tartışma alanı bulurken, bu çalışmada sosyal ve kültürel etkiler kadar psikolojik çözümlemeler de yer almıştır. Bu nedenle Ahıska Türklerinin sürgün deneyimlerine ilişkin alan benzer detaylı incelemelerin Kaçakaç göçü özelinde hem yerelde hem de diğer ülkelerde de araştırmalara konu olması bu alandaki veri çeşitliliğini ve özgün çalışmaların artmasına vesile olacaktır. Bununla birlikte Ahıska Türklerinin sonraki kuşaklarının karşılaştıkları güçlükleri ve yaşantılarını kolaylaştırıcı faktörlerin tespiti bu konuda yapılacak olan politikalara da destek sağlayacaktır.

Araştırmanın sonuçlarına göre katılımcılar Türkiye’yi ikinci vatan olarak içselleştirmiş olsalar da Ahıska’ya olan özlemlerin sürdürüldüğü tespit edilmiştir. Ahıska ile fiziki bağların ve sosyal ağların yeniden inşasına yönelik girişimler için çeşitli politikalar oluşturulabilir. Ahıska Türkleri özelinde yeni konu başlıkları çerçevesinde iki ülke arasında diplomatik ilişkiler sağlanabilir, sivil toplum kuruluşları ve dernekler aracılığıyla bütün ülkelerdeki Ahıska Türklerinin Ahıska’ya ilişkin talepleri konusunda geniş katılımcı organizasyonlar düzenlenerek bu konudaki olası çözümler tartışmaya açılabilir. Hâlihazırda Ahıska’da yaşayanlar ile Ahıska’da yaşamak isteyenlere yönelik yapılan projelerin sayısı arttırılabilir, bu projeler kapsamında geri dönme arzusu olan Ahıska Türklerinin ya da köken toprağı ile temaslarını sürdürmek isteyenlere yönelik kalıcı ve sürdürülebilir faaliyetler uygulamaya geçirilebilir. Bütün bunlarla birlikte kaybolmaya başlayan bazı kültürel değerlerin muhafazasında özellikle üçüncü kuşaklarda dil ve geleneksel değerlerin yeniden canlanmasına yönelik çalışmalar Ahıska kimliğinin güçlenmesine ve devamlılığına katkı sağlayabilir.

5. Kaynaklar

- Akpınar, E. (2016,13-14 Ekim). *Donetsk'ten Erzincan'a: Ahıska sürgünlerinin son göçü*. TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, Ankara, Türkiye.
- Aktepe, E., Tekdere, M., & Gürbüz, A. Ş. (2017). Toplumsal uyum ve bütünleşme bağlamında Erzincan'a yerleştirilen Ahıska Türkleri üzerine bir değerlendirme. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 138-169.
- Alptekin, M. Y. (2014). Meskhetian Turks in Fourth Land: Identity and Socio-economic Integration into American Society. *Journal of Identity and Migration Studies*, 8(1), 47-67.
- Arı, F., Güngör, F. (2022). Ahıska Türklerinin Türkiye'ye göç sonrası sosyal uyum sorunları: Bursa-Gürsu ilçesi örneği. *Turkish Studies-Social*, 17(6), 1047-1073. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.64737>.
- Aydingün, A. (2002). Ahıska (Meskhetian) Turks: Source of Conflict in the Caucasus? *The International Journal of Human Rights*, 6(2), 49-64.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2018). Bilimsel Araştırma Yöntemleri (24. Baskı), Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Cengiz, E., & Şahin, K. (2024). Ahıska Türklerinin geri dönüş mücadelesi: Yaşanan sorunlar, süreçteki devletler ve uluslararası toplum, *Sakarya Üniversitesi Türk Akademi Dergisi* 3 (2), 89 102 <https://doi.org/10.62122/1590814>.
- Creswell, J. (2017). *Araştırma Deseni & Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Çağırkan, B. (2017). Çokkültürlü Toplumlarda Kültür ve Etnisite Algısı: Ahıska Türkleri Örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4(2), 1-21.
- Demiray, E. (2012). Anavatanlarından Sekiz Ülkeye Dağıtılmış Bir Halk: Ahıska Türkleri. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/3, 877-885.
- Devrişheva, K. (2019). Ahıska Türkleri: Bitmeyen bir göçü. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (45), 333-352.
- Ganiyeva, S. (2012). Ahıska Türklerinin Türkiye'ye göç etmesi ve Türk vatandaşlığına alınması ile ilgili hukuki sorunlar. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(1), 175-199.
- Günay, N. (2012). Osmanlı'nın son döneminde Ahıska Türklerinin Anadolu'ya göç ve iskânı. *Bilgi*, 61, 121-142.
- İpek, N., Çalık Topuz, Z. & Kızılkaya, M. (2024). Türkiye'ye Yönelik Uluslararası Göçlerin Sosyokültürel Uyumlarının Karşılaştırmalı Analizi: Ahıska Türkleri. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 12/40, 353-376. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1503714>.
- Kalkan, M. (1998). Ahıska Türklerinin Menşei ve Tarihi Gelişim Seyirleri. *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7: 160-170.

- Keskin, S. (2023, 17-19 Kasım). *Göç, Kimlik, Toplumsal Dayanışma ve Entegrasyon: Amerika Birleşik Devletleri'nde Yaşayan Ahıska Türklerine İlişkin Sosyolojik Bir Analiz*. İzmir Demokrasi Üniversitesi, IV. Uluslararası Beşerî Bilimler Kongresi Sosyal Bilimler Perspektifinden Düünden Bugüne Göç Kongresi, İzmir, Türkiye.
- Kırzioğlu, M. F., (1969), Ahıska Bölgesi ve Türklük. *Türk Kültürü Dergisi*, 86, 203-206.
- Kolukıncık, S. (2011). Sürgün, toplumsal hafıza ve kültürel göç: ABD'deki Ahıska Türkleri üzerine bir araştırma. *Bilig*, 59, 167-190.
- Kurt, H., & Açıkgöz, M. A. (2017). ABD'de yaşayan Ahıska Türkleri. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 107-127.
- Kuznetsov, I. (2007). Constructing identity and social networks: Meskhetian Turks in the Russian Federation. In T. Trier & A. Khanzhin (Eds.), *The Meskhetian Turks at a crossroads: Integration, repatriation or resettlement* (pp. 197–237). Berlin, Germany: The Research Document Published by ECMI.
- Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Lomanov, M., & Güleç, S. (2022). Ahıska Türklerinin aidiyet duygusunun benlik saygısına etkisi: Karma yöntem deseni. *Journal of Nursology*, 25(1), 14-21.
- Memmedli, Ş., Memmedova, G. G. (2015). Âşık Şenlik Şiirleri Ziya Borçalı'nın Arşiv Cönkünde. *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Belgü Dergisi*, (1), 229-241.
- Miles, M. B., Huberman, A. M., & Saldaña, J. (2014). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Nasirova, S. (2024). Azerbaycan'da Yaşayan Ahıska Türklerinin Etno-kültürel Özellikleri: Kuba ve Haçmaz Bölgesi Örneğinde. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (5), 3035-3044.
- Neuman, W. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri, Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*, I.Cilt (6.Basım). (Çev.Sedef Özge),6.Basım, Ankara: Yayınodası.
- Orhan, F. & Coşkun, O. (2016). Zorunlu göçlere yeni bir örnek: Ahıska Türkleri'nin Erzincan'a göçleri. *Türk Coğrafya Dergisi*, (67), 41-50.
- Pandey, P., & Pandey, M. (2015). *Research Methodology: Tools and Techniques*. Romania: Bridge Center.
- Poyraz, T., Güler, A. (2019). Ahıska kimliğinin göç sürecinde inşası: Amerika'ya göç eden Ahıska Türkleri. *Bilig*, (91), 187-216.
- Şahin, T. (2025). Web of Science ve Scopus Veri Tabanlarında Ahıska Türkleri Üzerine Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *Journal of Anatolian Cultural Research (JANCR)*, 9(1), 27-48.
- Şirin, N. A. (2021). Toplumsal bellekte sürgün: Ahıska Türkleri Örneği. *Karadeniz Araştırmaları*, (71), 671-688.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (9.Baskı)*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, A., & Mustafa, R. (2014). 1992 Sonrası Türkiye'ye Göçen Ahıska Türklerinin Göç, İskân ve Uyum Sorunlarına İlişkin Bir Araştırma Bursa Örneği. *Studies of The Ottoman Domain*, 4(6), 1-19.
- Zeyrek, Y. (2006). *Ahıska Araştırmaları*. Ankara: Kozan Ofset Yayınları.

Zeyrek, Y. (2019). Ahıska Tarihi Ahıska'nın Son Bin Yılı, Beyoğlu, Ö (Ed.). *1944 Ahıska Sürgünü Son Tanıklar*, s.16-19, İstanbul: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı.